

Välfärdssamhället och folkrörelserna

Britta Tervaniemi

Luleå tekniska universitet

C- uppsats

Samhällskunskap

Institutionen för Industriell ekonomi och samhällsvetenskap

Avdelningen för Samhällsvetenskap

SAMMANFATTNING

Folkrörelserna i Sverige växte upp under 1900-talet när jordbruksbefolkningen började flytta in till städerna och nya kontakter slöts. Folket vände sig mot samhället och krävde reformer av olika slag. De första var främst arbetarrörelser och idérörelser. Folkrörelserna bygger på medlemsaktiviteter och har en demokratisk grund. De har därför en viktig roll som politisk resurs eftersom de bistår medborgarna i deras intressen och konflikter med samhället. De utvecklar det sociala kapitalet genom de mänskliga möten som sker. Välfärden gynnas genom att föreningslivet, den så kallade tredje sektorn, tillhandahåller tjänster och information vilket ger kollektiva lösningarna och nya möjligheter.

Med bakgrund av den utvecklingen som skett inom den ideella sektorn har syftet med uppsatsen varit att studera om folkrörelserna förändrats genom tiderna. Vad har i så fall påverkat denna utveckling? Jag har som utgångspunkt att studera socialismen, liberalismen och nyliberalismen för att se hur deras ideologiska syn är på välfärdssamhället. För att se om det skett förändringar har jag valt att studera aktuell statistik över folkrörelsernas medlemssiffror och genom att läsa rapporter och utredningar.

Jag kan konstatera att hos folkrörelserna har en förändring skett. Medlemstal, aktiviteter och de ekonomiska förutsättningar har försämrats. Människorna organiserar sig inte de traditionella folkrörelserna i samma utsträckning som förut. De organiserar sig hellre i livsstilsorienterade kultur-och fritidsaktiviteter än driver några samhällsprojekt. Människan har inte samma behov av solidaritet och samverkan som förut. Orsakerna till detta diskuteras i denna uppsats.

De politiska ideologierna har delad syn på de kollektiva organisationerna, vilket säkert har påverkat utvecklingen. I Sverige har alltid välfärdspolitikerna varit det centrala. En stark offentlig sektor och ett ansvarstagande av föreningslivet och demokratin. Den svenska modellen av välfärdssamhället har på senare tid börjat kritiserats, med argument mot en överdriven social utjämning och reaktioner mot för höga skatter. Den offentliga sektorn befaras hota framväxten av autonoma individer genom att hämma dem och det förklarar fientligheten mot intresseorganisationer och andra kollektiv. Jag kan konstatera att en politisk likriktning börjat ske och ser ofrånkomligen att politiken påverkar välfärdssamhället och även organisationerna.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. INLEDNING	1
1.1 Syfte och frågeställning	2
1.2 Metod, material och källkritik	2
2. Vad är en välfärdsstat?	4
3. Tre klassiska ideologier – grundvärderingar, människosyn och syn på ekonomin.	6
3.1 Liberalismen	6
3.1.1 Liberala grundvärderingar.....	7
3.1.2 Människosynen	8
3.1.3 Liberal ekonomi	9
3.2 Nyliberalismen	9
3.3 Socialismen	11
3.3.1 Socialistiska grundvärderingar	12
3.3.2 Människosyn	13
3.3.3 Socialistisk ekonomi	13
4. Folkrörelser	14
4.1 De äldsta folkrörelserna	15
4.2 Folkrörelsernas betydelse för välfärden	17
4.3 Folkrörelsernas utveckling	18
5. Sammanfattande diskussion	20
Litteraturlista	23

1. INLEDNING

Ett av de viktigaste sätten för enskilda att delta i bygget av samhället är genom folkrörelser. I dessa sluter sig folk samman för att ändra sina egna förhållanden och solidarisera sig med andra människor eller värna miljön. Nästan alltid bygger dessa folkrörelser på både formell och informell demokratisk samverkan. Kollektivt handlande kan ske genom att krama träd, gömma flyktingar eller vända hela system över ända. Ursprungsbetydelsen är ”folk i rörelse” mot missförhållanden i samhället. I Sverige har vi en lång tradition med folkligt inflytande i olika sammanslutningar. Frivilligt arbete och samarbete är lättare i ett samhälle som har ärvt ett stort socialt kapital i form av normer för ömsesidighet och nätverk av samhällsengagemang.¹

I en medborgardemokrati är alla människors aktiviteter av betydelse. /.../
Att diskutera är bättre än att slåss, att utbyta åsikter är bättre än att föra krig.
När enskilda människor diskuterar politiska problem, när de engagerar sig i gräsrotsorganisationer, demonstrerar etc., då främjar de demokratin och på lång sikt både det egna landets och mänsklighetens välfärd.²

Så tycker Torsten Thurén i sin bok ”Ideologi och politik” Han har forskat om den svåra konsten att ta ställning. Engagemang innebär att ta ställning och vi hamnar ofta i komplicerade förhållanden där vi ser risker att göra misstag.

Det finns två bekväma sätt att fatta beslut, anser Thurén, Det ena är att en gång för alla bestämma sig för vad man anser och sedan hålla sig till det: Man lyssnar inte till motargument – man blir dogmatiker. Det andra alternativet är att tänka; eftersom allting är så komplicerat är det ingen idé att engagera sig över huvud taget, den ena åsikten kan vara lika god som den andra – man blir cyniker. I det ena fallet handlar man i blindo i det andra överlåter man åt andra att bestämma. I ingendera fallet bidrar man till att skapa ett bättre samhälle.³

Människors engagemang i folkrörelser har under alla tider visat deras strävan efter ett bättre samhälle. De har hjälpt till att skapa det välfärdssamhälle vi lever i idag. Det har skett

¹ Putnam, 1993, s 201

² Thurén, 2004, s. 5

³ Ibid, 2004, s 5

förändringar i folkrörelsernas medlemstal och aktiviteter vilket framgår av statistik över utvecklingen hos folkrörelserna i Sverige. Det finns olika meningar om folkrörelserna påverkar välfärden.⁴ Den politiska synen på välfärdssamhället är delad och därför också synen på folkrörelserna. Den övergripande frågan gäller då folkrörelsernas faktiska betydelse för denna utveckling och i vilken utsträckning detta kan tolkas i perspektiv av liberalism, nyliberalism och socialism.

1.1 Syfte och frågeställning

Syftet med denna uppsats är att undersöka folkrörelsernas roll i den svenska välfärdspolitiken. Detta genom att studera folkrörelsernas inverkan, hur den varit och hur den är idag. Hur har folkrörelserna förändrats genom tiderna? Hur har de politiska partiernas syn på välfärden påverkat utvecklingen? Har partiernas ideologiska syn på välfärdssamhället förändrats? En ytterligare fråga, är om nyliberalismen påverkat synen på folkrörelsernas roll i välfärdssamhället.

1.2 Metod, material och källkritik

För uppsatsen har jag studerat litteratur, rapporter och tidskrifter. Genom historisk litteratur som beskriver välfärdssamhällets utveckling och folkrörelsernas framväxt har jag valt de två mest framstående ideologier under denna tid att fördjupa mig i. Liberalismen och socialismen är ideologier som fortfarande gäller i vårt land och går att dra paralleller till. Jag har även valt att från ett nyliberlistiskt perspektiv studera utvecklingen. Intressant med de politiska ideologierna är att de visar sig ha tämligen likartade mål men beskriver olika medel för att nå dit. Jag har också undersökt statistik från aktuella rapporter och utredningar för att se hur folkrörelserna ser ut idag.

Betydande litteratur i min uppsats har varit bland annat Larsson, Reidar – Politiska ideologier i vår tid, för att strukturera upp de politiska ideologierna. Med indelning i dess grundvärderingar, människosyn och ekonomi. Från boken ”För frihet och rättvisa” som givits ut av en redaktionskommitté utsedd av Folkpartiet 1980 har jag endast tagit fasta på fakta ur

⁴ Vogel och Amnå, 2003, s 19-23

liberalismens historia årtal, namn och händelser. Om folkrörelsernas utveckling har Sven Lundqvists bok "Folkrörelserna i det svenska samhället" skildrat hur de stora folkrörelserna; väckelserörelsen, nykterhetsrörelsen och arbetarrörelsen vuxit fram och hur de fungerade som en utjämnande kraft i de gamla klassamhället under tiden 1850 – 1920. Den moderna välfärden och dess grundidéer har Ingmar Lindberg resonerat kring i boken "Välfärdens idéer". Lindberg har varit verksam inom svensk välfärdsdebatt, som utredare, statssekreterare i socialdepartementet och även ansvarat för LO:s Rättviseutredning i början av 90-talet.

Boken "Den gränslösa välfärdsstaten" har utgivits av tankesmedjan Agora som ingår i Arenagruppen. Den diskuterar den svenska socialpolitik i det nya Europa om de snabba förändringar som sker inom europeisk socialpolitik och vilka konsekvenser den ger för den svenska välfärdsstaten. I rapporten "Föreningslivet i Sverige" – välfärd, socialt kapital och demokratiskola som Joachim Vogel, Erik Amnå, Ingrid Munck och Lars Häll gjort för SCB; Statistiska Centralbyrån, har de presenterat statistik över föreningsdeltagandet under perioden 1992-2000. Intervjuundersökningar med stora stickprov har genomförts och sedan analyserats i rapporten.

2. Vad är en välfärdsstat?

Begreppet välfärdsstat, avser den moderna typ av stat som skapats i de utvecklade marknadsekonomierna och som tar ett övergripande ansvar för medborgarnas ekonomiska trygghet. I dessa länder finns ett transfereringssystem som försäkrar medborgarna mot inkomstbortfall vid arbetslöshet, sjukdom och åldrande. Det ger även alla tillgång till ett utbud av så kallade välfärdstjänster, som grundläggande utbildning, hälso- och sjukvård samt olika former av social omsorg. I vilken utsträckning samhället ska ta på sig dessa uppgifter präglas ofta av politiska konflikter. Efter den ekonomiska nedgången på 1970- och 80-talen ställdes alla välfärdsstater i Europa inför nya utmaningar. Ekonomiska åtstramningar gjordes inom välfärdens område på grund av finansiella problem och samtidigt ökade antalet äldre och arbetslösa. Den nya utmaningen för dessa länder var att försöka foga samman nationella trygghetssystem med politiska traditioner inom ramen för den Europeiska Unionen. Skillnaden är från en politik med mål om full sysselsättning och jämnare inkomstfördelning till en monetära liberal politik med frihandel, inflationsbekämpning och avregleringar.⁵

Det finns tre olika typer av välfärdssystem enligt den danske sociologen Gösta Esping-Andersen. Han har delat upp dessa i; liberala, konservativa/korporativa och socialdemokratiska välfärdssystemen. I de **liberala** välfärdsländerna förväntas individerna tillgodose sina behov av försäkringsskydd, vård och omsorg på marknaden. Staten griper inte in förrän individen misslyckats och då enbart med selektiva åtgärder under en begränsad tid. I dessa länder är ersättningsnivåerna låga och förmånerna riktar sig endast till människor med det lägsta inkomsterna. Exempel på välfärdsstater som driver den liberala modellen är de anglosaxiska länderna; USA, Kanada, Australien och Storbritannien. I det **konservativa/korporativa (kristdemokratiska)** välfärdssystemet gäller subsidiaritetsprincipen där staten inte skall gripa in om det finns möjlighet till civila insatser. I dessa samhällen ges familjen och informella nätverk skyldigheten att hjälpa. Alla sociala förmåner följer den enskildes arbetsprestationer, där god vård och omsorg tillfaller den som presterat på arbetsmarknaden. I europeiska länder som Tyskland, Österrike, Frankrike och Italien finner man den konservativa/korporativa välfärdsmodellen. I det **socialdemokratiska**

⁵ Den gränslösa välfärdsstaten, 2003, s 7-8

välfärdssamhället har staten huvudansvaret för befolkningens trygghet och levnadsstandard. Systemet bygger dels på arbetsrelaterade förmåner och dels på allmänna rättigheter. Genom skatter finansieras offentliga sektorn och sysselsättningen upprätthålls. I de nordiska länderna finner man den sistnämnda välfärdsmodellen.⁶

Välfärdsolitik ska ge människor en jämlik fördelning av sociala, ekonomiska och politiska resurser. Sedan kan människor med hjälp av dessa resurser forma sina liv och genomföra sina livsprojekt. Det finns en höger och vänsterdimension i fråga om jämlikhet. Det kan vara fördelningspolitiska dimensioner, men även maktförhållanden och relationer mellan människor. Den offentliga makten kontra människors frihet i välfärdsstaten diskuteras ofta i detta sammanhang. Staten är ett maktcentrum, men organisationerna är också maktcentra. Tillsammans kan människorna i organisationer och folkrörelser vinna inflytande i samhällsutvecklingen och bidra till välfärden.

Det finns också kritik mot välfärdsolitiken. Under de senaste decennierna har välfärdsolitikens konsekvenser börjat diskuteras. Från att de flesta tidigare samstämigt instämt i välfärdens viktiga roll som konjunkturstabilisator, ökande humankapital och minskade konflikter i samhället har kritiken tilltagit. Kritikerna reagerar till de höga skatterna, en överdriven social utjämning, minskad valfrihet för sociala tjänster och försäkringar, utträngning av det privata näringslivet och demoralisering av såväl medborgare som företagare.⁷ Kritiken har hela tiden varit ideologiskt färgad, av den nyliberala idévågen.

Under 1980-90-talets ideologiska debatt kom civilsamhället att framställas som ett alternativt politiskt ideal till välfärdsstaten. En stark offentlig sektor betraktades i såväl den nationella som internationella debatten som förgörande för demokratin. Den ansågs hota framväxten av autonoma individer och hämma deras lust och förmåga att förverkliga sina olika livsprojekt.⁸ Samma kritik riktas mot den expansiva offentliga sektorns ökade ansvarstagande när det gäller verkan på föreningslivet och demokratin, vilket föranlett till färre aktiviteter och medlemmar och den svenska demokratis särart hotas.⁹

⁶ Den gränslösa välfärdsstaten, 2003, s 274-277

⁷ Lindberg, 1999, s 126-127

⁸ Vogel och Amnå, 2003, s 20

⁹ Ibid, s 9

3. Tre klassiska ideologier – grundvärderingar, människosyn och syn på ekonomin.

Utgångspunkten för resonemanget är hämtat ur tre klassiska ideologier, den liberala, den nyliberala och den socialistiska. Hur påverkar dessa politiken? Jag har tagit fasta på vissa grundvärderingar inom de olika ideologierna, deras människosyn och syn på ekonomi, vilket kan antas påverka välfärdspolitiken och ha betydelse för folkrörelsernas roll och möjligheter.

3.1 Liberalismen

Liberalismen dök upp under upplysningstiden, senare hälften av 1700-talet bland inflytelserika personer främst i England och Frankrike. De ville ha förändringar från medeltidens och skråväsendets monopol till ekonomisk frihet. Från landsbygdens gamla traditioner till utvecklande av vetenskap och förnuft och från adelns privilegier till politisk frihet.¹⁰

I Sverige medförde idéerna i kombination med en försvagad kungamakt till den så kallade frihetstiden. Makten skulle överföras till folket och samhällets sociala problem och orättvisor skulle bekämpas. Det togs intryck av John Lockes jämlikhetsidéologi, genom förslag till bland annat friare näringsliv, allmän folkskola i landet och yttrandefrihet. Under 1840-talet stärktes liberalernas ställning och en rad viktiga reformer kunde genomföras, däribland beslutet om folkskola 1842.¹¹ Hos folket på landsbygden föddes ett socialt engagemang och de förenades med liberalerna i kravet på andlig frihet och oviljan mot klassklyftor. Den enskilda faktor som under 1800-talet bar störst skuld till nöd och misär var det katastrofala alkoholmissbruket. Den unga nykterhetsrörelsens engagemang kom därför, liksom frikyrkorörelsens, att ligga nära den politiska liberalismen. Liberalernas organisationer har under åren kallats till olika partinamn, exempelvis Nyliberala sällskapet, Liberala samlingspartiet och till dagens Folkparti.¹²

¹⁰ Hedengren, 2004, s 18-19

¹¹ För frihet och rättvisa, 1982, s 11-13

¹² Ibid, 1982, s 22-28

3.1.1 Liberala grundvärderingar

John Locke (1632-1704) anses vara liberalismens fader. Locke ville sätta den enskildes rätt i centrum och att statens uppgift var att skydda medborgarnas intressen. All politisk verksamhet – lagstiftning, maktutövning och domstolarnas tolkningar av lagarna ska ha individernas rättigheter och skydd som mål. Lockes idéer bygger på människan, som enligt naturrätten, har vissa grundläggande rättigheter. Vi har rätt till vår person, vår kropp och vårt liv och får göra allt som krävs för att skydda den rätten. Rätten till politisk frihet och privat egendom är givet.¹³

Liberalerna byggde på den utilistiska nyttoläran ”största möjliga lycka för största möjliga antal”. I praktiken kan denna norm översättas till att vad som är nytta avgörs av majoriteten, under hänsynstagande till minoriteten eller minoriteterna. Liberalerna hävdade ursprungligen att det största materiella välståndet för det största möjliga antalet uppnåddes bäst om var och en själv hade ansvar för sin välfärd. Därför borde den politiska beslutsapparaten göra sig beroende av individernas önskemål och producera beslut som flertalet människor fann vara till sin fördel. Nyttargumentet för tankefrihet, yttrandefrihet och handlingsfrihet, är att friheten främjar utvecklingen av individernas personlighet som i sin tur leder till materiella och kulturella framsteg. Enligt Hedengren trodde inte en senare filosof, John Rawls trodde inte på Lockes samhällsfördrag utan använde fördraget som en tankemodell. Individerna handlar ”bakom okunnighetens slöja”. Individerna är alltså i det ögonblicket fria från egenintressen och yttre tvång. Hon kan inte veta vilka positioner hon själv skall ha i det samhälle som skall inrättas. I en sådan situation skulle individen slå fast i två principer. I den ena skulle alla få samma grundläggande friheter och rättigheter, utan diskriminering mot någon grupp. I den andra skulle sociala och ekonomiska olikheter bara få förekomma om de var till fördel för de sämst ställda.¹⁴ Han menar att människan i en ursprungsposition ska förhandla till sig största möjliga andel av de sociala primära nyttigheterna utan att hon känner till sin religiösa eller politiska övertygelse, alla ska ha samma inställning. Samma sak gäller för människor med vissa naturliga förmågor, anlag, intelligens eller kroppsliga företräden. I och med att parterna ser världen genom en slöja av okunnighet blir samhällskontraktet giltigt. Rawls menar att; ingen känner till vilken plats han har i samhället och hur naturen utrustat honom, och därmed befinner sig ingen i ett läge där han kan skraddarsy principer till sin egen

¹³ Hedengren, 2004, s 15

¹⁴ Larsson, 1997, s 25-27

fördel. Det obestämda utfallet kommer att leda till ett gynnsamt eller ogynnsamt utfall för en given person och det vet hon inte förrän valet är gjort och okunnighetsslöjan dras åt sidan. Det rationella hon måste göra är att välja bland utfallen, och till slut välja det alternativ som leder till bästa möjliga resultat i (det vill säga högsta möjliga värde) om det går så illa som det i värsta fall kan gå när man väljer detta alternativ. (Maximiregeln) ¹⁵

3.1.2 Människosynen

Liberalerna var tidiga att kräva jämlikhet i politiken även för kvinnor. I både den ekonomiska och politiska liberalismen finns en stark tilltro till individernas förmåga att bedöma sina intressen och väga mellan konsekvenserna av olika handlingslinjer. Den brittiske filosofen och ekonomen John Stuart Mill fruktade dock på människornas förutsättningar att klara av detta, och var rädd för ”massans okunnighet och all synnerhet för dess egoism och råhet”. Jämliksbegreppet definierar det som varje individs rätt att behandlas med samma hänsyn och respekt som andra. ¹⁶ Liberalerna anser att människan har vissa medfödda egenskaper som är oberoende av den sociala miljön. Vi är själviska och självständiga – och vill konkurrera. Vi är också förnuftiga och med en förmåga att utvecklas. ¹⁷ Människorna bör betraktas som jämlika, men också som olika och behandlas olika. Exakt lika behandling leder till ett kontrollsamhälle där ingen kan välja sin egen livsplan eller sitt eget konsumtionsmönster. Individen ska frigöras från framför allt statligt förtryck. Garantierna är främst av konstitutionellt slag, det vill säga i författningar inskrivna fri-och rättigheter. Det fanns en allmän misstänksamhet mot kollektivet och statsmaktens expansion under 1900-talet, det ansåg liberalerna, som ett hot mot individens frihet. De ekonomiska och intellektuella utvecklingen sker genom människornas kraft och förmåga och trots till de gängse åsikterna, inte genom statens försorg. Mill förespråkade därför för den andliga friheten, friheten att avvika, men hyllade även medborgarandan som sker genom människornas aktiva deltagande. ¹⁸

¹⁵ Malnes, Midgard, 2006, s 257-260

¹⁶ Larsson, 1997, s 26-28

¹⁷ Hedengren, 2004, s 92

¹⁸ Larsson, 1997, s 26-28

Parlamentarism, föreningsfrihet, yttrandefrihet, allmän rösträtt är liberala hedervärda ord. Tidiga liberaler såg allmännyttan som det rationella och moderniseringen skulle ske genom kollektiva handlanden med hjälp av staten. Men på 1980-talet är det marknaden, inte staten, som står för tillväxten som därigenom främjar allmännyttan.¹⁹ Liberalerna anser att föreningslivet skall stödjas, inte styras, och politisk och byråkratisk stelbenhet får inte sätta stopp för ideella insatser.²⁰

3.1.3 Liberal ekonomi

Den ekonomiska organisationen ska vara marknadshushållning, privat ägande av produktionsmedlen och motstånd mot politisk styrning av marknaden. Till en början gällde Adam Smiths *Laissez faire*-doktrinen som innebar ekonomisk frihet för individerna som en förutsättning för ekonomisk tillväxt och allmänt välbefinnande. Staten skulle inte styra den fria marknaden. Men under början av 1900-talet började liberalerna kämpa för sociala reformer för att lindra marknadsekonomis sociala följder. På 1920-30 talet kom en ny teori, den Keynesiska teorin som antogs även av liberalerna och gav staten och politikerna en aktiv roll för att påverka konjunkturen.²¹ Denna socialliberalism kom att gälla under 1900-talet ungefär fram till 1970. En utvecklingstendens till nyliberalismen har börjat göra sig gällande, som starkt vill inskränka statsmaktens funktioner och i viss mening en återgång till Smiths *laissez faire*-teorin.

3.2 Nyliberalismen

Vid början av 1970-talet växte sig nyliberalismen allt starkare. Monetarismen lanserades som konkurrerande ekonomisk teori, som ville starkt begränsa statens ekonomiska roll. Nyliberalismen inspirerades också av den amerikanska Public choice skolan, som ansåg att den offentliga sektorns tillväxt berodde mer på byråkratins egenintresse än medborgarnas

¹⁹ Lindberg, 1999, s 23

²⁰ För frihet och rättvisa, 1982, s 101

²¹ För frihet och rättvisa, 1982, s 33

önskemål. Människorna bör få forma sina liv, förverkliga sina önskningar utan hinder. Den ”minimala staten”, ska endast upprätthålla individernas rättigheter. Liberalismen som sätter som mål att ge så många människor som möjligt så stora chanser som möjligt att kunna välja hur de vill leva. Detta kan ske genom att alla ska acceptera att resurserna är begränsade, och att varje människa har sina egna preferenser. Valen som varje människa gör därefter ska inte inkräkta på andra individers eller grupperns rätt att fritt få välja sin egen livsstil. Liksom liberalerna anser nyliberalismen att människorna betraktas som olika i allt och att de bör förbli olika. De accepterar att de fria marknadsmekanismerna kan slå olika för individerna. Människornas handlande drivs av egenintressen, och de ska komma till uttryck och förverkligas. Därför är nyliberalismen fientlig mot intresseorganisationer och andra kollektiv. De liknar dessa med nutida korporatistiska staten som gett upphov till en privilegierad klass av politiker och offentliga tjänstemän. Metoderna för att nå samhällsförändringen är bland annat ett skattetak, förbud mot progressiv beskattning och mot beskattning av företag, begränsning av penningmängdens tillväxt, förbud mot tullar och importreglering och förbud mot reglering av priser och löner.²² För nyliberalismen står huvudmotsättningen mellan individen och staten. All form av den moderna välfärdsstatens byråkrati och regleringar ska bekämpas.²³

Under nittioalets högervindar om inflationsbekämpning i stället för arbetslöshetsbekämpning, avregleringar och frihet för kapitalet och marknaden inleds en successiv nyliberal högerpolitik. Angreppen på välfärdsstaten är starka, statens räckvidd ska begränsas och marknaden ges större svängrum. Argumenten är; staten är inte en del av lösningen utan en del av problemet. Den liberala välfärdsmodellen sätter spänningar mellan demokrati och marknad.²⁴

²² Larsson, 1997, s 123 – 130

²³ Ibid, s 127

²⁴ Lindberg, 1999, s 168-170

Organisationsmakten börjar kritiseras med argument att om organisationsinflytande blir för starkt kan det inskränka på allmänintresset. Politikerna måste stå emot påtryckningar från olika särintressen. I organisationerna finns brister i den interna demokratin och det saknas individuella alternativ. En individcentrerad demokrati innebär att den suveräna individen tar själv ansvar för sitt öde, och har rättigheter att ordna sin tillvaro utan inblandning från andra.²⁵ Liknande shismer, enligt Pettersson, kan hämtas från Tjeckien där det civila samhället har hamnat i centrum för den politiska debatten. President Vaclav Havel argumenterar för att en mångfald frivilliga organisationer är nödvändig i kontakten mellan medborgare och staten. Den nyliberala premiärminister Vaclav Klaus hävdar istället att ett ”civilt samhälle är skadligt eftersom det innebär en form av kollektivism och social ingenjörskonst.”²⁶

Under nittioalet har partierna tappat ideologierna alltmer och det har skett en samling mot mitten, i liberalismens breda strömfåra inom svensk politik.²⁷ Anledningen kan vara – globaliseringen. Trender och idéer sprids snabbt över hela världen och skillnader mellan människor och kulturer minskar, vilket gör att det på sikt blir en enda dominerande ideologi, en överideologi. Den liberala synen på politik och ekonomi har tagit allt mer större plats.²⁸

3.3 Socialismen

Arbetarrörelsens framväxt började i England under 1700-talet där den industriella revolutionen startade. Som en följd till det växte socialismen fram under 1800-talet. Industrierna lockade lantarbetare och småbönder från landsbygden in till städerna. De levde under svåra förhållanden och för att förbättra sin situation gick de samman och bildade fackföreningar. Man kritiserade fabriksägare och andra företagare för att de utnyttjade och sög ut arbetarna. En kamp fördes mot barnarbete, för kortare arbetstid och gratis skolundervisning. Bostäder byggdes åt fabriksarbetarna och man förordade samhällen som byggdes upp till små självständiga bygemenskaper ”kommuniteter” med egen produktion.²⁹

²⁵ Lindberg, 1999, s. 230-232

²⁶ Petersson, 1996, artikel i Svenska Dagbladet

²⁷ Bäck, s 49, 2001

²⁸ Hedengren, 2004, s 115

²⁹ ”, s 46-50

Vid krigsutbrottet 1914 ställde partierna i de flesta krigförande länder upp för det egna landet och dess krigs-och krispolitik. Nu kämpade de flesta socialistiska och socialdemokratiska partier för ett generellt välfärdssamhälle.³⁰

3.3.1 Socialistiska grundvärderingar

Socialismen bygger på Karl Marx lära ”åt var och en efter hans behov, av var och en efter hans förmåga”. Grundtanken är att kapitalismen med sin marknadsekonomi är ett nödvändigt ont, som måste avskaffas genom en revolution och nå det klasslösa samhället. Däremot förespråkar en reformistisk socialism gradvis samhällsförändring och är icke-revolutionär och för parlamentarisk demokrati så snart förutsättningarna finns. Till de senare anslöt sig de så kallade socialdemokrater under 1840-talet.³¹

Socialismen förhåller sig kritisk till privat ägande av produktionsmedlen och stöder samhälleligt eller annat kollektivt ägande och därmed förknippar ideal om jämlikhet och rättvisa. Socialismen har en tilltro till gruppens, kollektivets och statens förmåga att lösa politiska och ekonomiska problem. I Frankrike grundade Ferdinand Lassalle ett arbetarparti som kom att beteckna sig som socialdemokratiskt. Lassalle hävdade att staten skulle kunna erövrats inifrån av socialisterna och skapa ett gott och rättvist samhälle. Marx accepterade beteckningen ”socialdemokrati” som enligt honom bara kunde beteckna en etapp på vägen mot det kommunistiska samhället.³² Värderingarna har skiftat under tiden, när Eduard Bernstein, den reformistiska lärofadern vid 1900-talets början inte fann marxismens lagar hållbara. Han reviderade den läran och ansåg att socialismen skulle nås genom socialistiska partier som vinner folkets stöd i de demokratiska valen och därmed genomför reformer som gynnar arbetarklassen och på den vägen uppnå det socialistiska slutmålet.³³

³⁰ Nationalencyklopedin, s 28

³¹ Larsson, 1997, s 75

³² Nationalencyklopedin, s 28

³³ Hedengren, 2004, s 38

3.3.2 Människosyn

Socialisterna hävdar att människan är ett resultat av sin sociala miljö och därför förändras i takt med den. Därför går utvecklingen ständigt framåt eftersom vi är sociala, samarbetsvilliga och förnuftiga. Kollektivets betydelse är av stor vikt och man sätter klassen och mänskligheten i centrum istället för konservativs tro om familjen och nationen. Därefter har man kämpat om ett klasslöst samhälle, där kampen främst handlat om olika klasser, i första hand mellan förtryckare - kapitalister och de förtryckta - arbetare ³⁴

En av Immanuel Kants regler ”Behandla alltid människorna som mål, aldrig blott som medel” gällde för reformisterna. Socialismens jämlikhetslära innebär en strävan att utjämna olikheter i politiska resurser, genom utbildning och inkomstutjämning. Överföringen av resurser exempelvis bidrag till de arbetslösa, är ett viktigt inslag i skapandet av ett välfärdssamhälle. Man tror att förbättrade samhällsförhållanden också förbättrar människorna. Det är statens ansvar att genom olika ekonomiska och sociala insatser se till så att människor har ett anständigt liv. ³⁵

3.3.3 Socialistisk ekonomi

Socialdemokraterna i Europa har byggt statens ekonomi på John Maynard Keynes teori. Problemet med konjunkturedgångar som berodde på minskad konsumtion skulle bemästras genom större statliga satsningar, investeringar i exempelvis vägar, hamnar och skolor. På det sättet skapades arbeten och man undvek att arbetslösheten steg. I högkonjunktur skulle det motsatta göras och skattevägen ta in pengar i statskassan mer än man behövde för att spara till nästa lågkonjunktur. ³⁶ Ägandet skulle vara blandat, statligt, kooperativt och privat. Staten skulle ändå styra marknaden med politiska medel utan att behöva socialisera företagen.

Under en lång tid har de socialistiska ideologin satt prägel på Sveriges utveckling. Demokrati, rösträtt, jämlikhet, centralism, starka parter på arbetsmarknaden och folkrörelser har varit honnörsord. Detta har lett till ett välfärdssamhälle med stark ekonomisk och social tillväxt.

³⁴ Hedengren, 2004, s 95

³⁵ Ibid, s 62

³⁶ ”, s 62-63

4. Folkrörelser

I samma takt som jordbruksbefolkningens andel minskade ökade industrins arbetskraft. Städerna växte och kommunikationerna förbättrades. Dagstidningar sträckte sig till fler grupper och nya idéer vann snabb spridning. Den sociala och geografiska rörligheten bröt gamla band och skapade nya lojaliteter. Nya organisationer startades som exempelvis frikyrkorörelser, nykterhetsrörelser och arbetarföreningar. Dessa folkrörelser fick stor betydelse för den politiska utvecklingen. Dels för att rörelserna hade starkt politiskt inflytande och dels för att partimedlemmarna rekryterades från dessa grupper och inte från någon social elit.³⁷

Ordet folkrörelse har kriterier som varaktighet, frivillig avgränsning, stort medlemsantal, spridning över hela landet, demokratiska uppbyggnad, och ideella inslag.³⁸ En folkrörelse är en organisation som under en lång tid samlat ett stort antal människor i skilda delar av landet kring gemensamma idéer och intressen. De bygger på medlemsaktivitet i lokala föreningar och är demokratiskt uppbyggda. De har idémässiga program för människan och samhället. Kännetecknas av kamratskap och likställighet, kampanda och självhädelse. De är fria från stat och kommun och anslutningen är frivillig.³⁹ Enligt Sven Lundkvist (Folkrörelserna i det svenska samhället) och Bäck (Partier och organisationer), kallas de nya rörelser som växte fram under 1900-talets senare del för *sociala rörelser*. Det var främst kvinnorörelsen, miljörorelsen och fredsrörelsen.⁴⁰ Däremot har Johansson (Folkrörelserna i Sverige) ett vidare begrepp för folkrörelser och anser såväl frikyrkorörelser, nykterhetsrörelser, idrottsrörelser, folkbildningsrörelser, kvinnorörelser, konsumentkooperationer, handikapprörelser som miljörorelser – också vara folkrörelser.

Enligt Bäck säger statsvetaren Jan Engberg, att organisationer kan uppdelas enligt följande:

- ◆ Arbetetsrörelser - där positionen i arbetet definierar organisationstillhörigheten
- ◆ Idérörelser – där den bestäms av attityder, normer och övertygelser hos medlemmarna

³⁷ Petersson, 1999, s 16-17

³⁸ Bäck, 2001, s 140

³⁹ Johansson, 1980, s 19-20

⁴⁰ Bäck, 2001, s 140

- ◆ Identitetsrörelser – där människornas egenskaper (kön, nationell härkomst, handikapp osv) är vägledande.
- ◆ Interaktionsrörelser – där individuella prestationer och strävan efter gemenskap är utgångspunkten.⁴¹

Folkrörelsebegreppet används mest om äldre rörelser. De äldsta folkrörelserna har verkat i över etthundra år och skiljer sig från tillfälliga rörelser som utlöses av händelser och tänder opinion.⁴² De flesta folkrörelser utmärktes av kampanda, stark framtidstro och de skapade gemenskap. Inom gruppen rangordnade man gärna medlemmarna efter prestation. Exempelvis inom nykterhetsrörelsen delades människorna upp i tre kategorier, helnyktra, måttlighetsuppare och drinkare. Inom frikyrkorna delades de gärna upp i ”Guds barn” och i ”världens barn”.⁴³

4.1 De äldsta folkrörelserna

De tre tidiga folkrörelser har en rad gemensamma drag. Ett är protestkaraktären – *frikyrkorörelsen* – väckelsen, protesterade mot kyrkans inställning i trosfrågor, *nykterhetsrörelsen* – protesterade mot alkoholens samhällsvådliga följder och *arbetarrörelsen* – kämpade mot industrialiseringens konsekvenser. De vände sig mot samhället och krävde reformer av olika slag. En annan likhet var de karismatiska ledarna som exempelvis Olof Bergström (nykterhetsrörelsen) och Hjalmar Branting (arbetarrörelsen). Ett annat fenomen var de hårda striderna mellan olika fraktioner och deras ledare vilka ofta var personliga strider. Förutsättningarna för deras tillkomst var nedbrytandet av det gamla samhället och sökandet efter nya lösningar. Det internationella ursprunget var vanligt och som ofta kom från USA och England.⁴⁴

I nykterhetsrörelsens önskan att påverka samhället införde man begreppet – nykterhetspolitik, målsättningen blev det alkoholfria samhället, speciellt för IOGT. För att nå dit krävdes emellertid en rad politiska beslut och fick därigenom nykterhetsvänliga personer in i de beslutande organen. Rösträttsfrågan och intresset av reformer enade alla tre rörelserna, därigenom kunde rörelsernas inflytande på politiken öka. Arbetarrörelsen och

⁴¹ Ibid, s 141

⁴² Johansson, 1980, s 12-13

⁴³ Bäck, 2001, s 142

⁴⁴ Ibid, s 54-59

frikyrkorörelsen stödde ofta nykterhetsrörelsen i deras kamp. Ju högre folkrörelseorganisationsfrekvens var desto större var valaktiviteten.⁴⁵

Samhällets förändring kan teoretiskt beskrivas enligt detta; från det gamla samhällsmodellen "Gemeinschaft", av få och diffusa enheter där solidariteten främst var vertikal (far-son, husbonde-anställd) och där rollerna var få. Till det moderna samhället "Gesellschaft" – många och specialiserade enheter där solidariteten främst är horisontell (församlingen, logen, fackföreningen) och med många och specialiserade roller. Individerna framhävs och vi får nya värde- och normsystem.⁴⁶ Förändringar från det gamla till det nya ses här i anslutning till den så kallade resursfördelningsteorin. Förändringen skulle enligt denna teori bero på ett hopat tryck och sociala krafter, vilkas följder kommer vissa till del, medan andra missgynnas. De missnöjda söker vinna inflytande, och vi får då nya förändringsprocesser. Här är mobiliseringen av anhängare en mycket viktig roll, och föreningarna blir utomordentligt viktiga som medel i striden om makten genom sin kanalisering av missnöje och sin förmåga till mobilisering. Därför får folkrörelserna en mycket viktig funktion i samhällsförändringen. Institutionaliserandet, det vill säga den oplanerade processen som gör att en löst organiserad grupp av anhängare av en idé eller ett mål blir en formell organisation som inte bara åstadkom organisatoriska former och stabilitet utan förde också fram ett antal personer till ledande ställningar inom rörelserna. Personerna påverkade samhället effektivt inriktat på bestämda mål, stödd av den stora mängden medlemmar.⁴⁷

Vilka människor anslöt sig till rörelserna? Till väckelsens organisationer anslöt sig fler kvinnor än män. Männens sociala tillhörighet var inom lägre medelklass och övre arbetarklass. Från början var de det lägsta i samhället som anslöt sig, men ändrade sig senare. Det blev allt mer respektabelt att ansluta sig, För nykterhetsrörelsen var kvinnoinslaget betydligt lägre till en början. Fackföreningarna hade flest yrkesskickliga arbetare – övre arbetarklass.⁴⁸

⁴⁵ Bäck, 2001, s. 174

⁴⁶ Lundkvist, 1977, s. 215

⁴⁷ Ibid, s 216

⁴⁸ Ibid, s 218-219

4.2 Folkrörelsernas betydelse för välfärden

Folkrörelserna har en viktig roll som politisk resurs. De bistår medborgarna i deras intressen och i konflikter med marknaden och myndigheterna. Många mänskliga aktiviteter sker inom ramen för föreningslivet och bidrar till vår välfärd och utvecklar det sociala kapitalet i form av kompetens och vana att samarbeta med andra och ge och ta förtroende i medmänskliga relationer. Välfärden gynnas genom att föreningslivet, den (ideella) tredje sektorn, tillhandahåller tjänster och information rörande olika skeden i livet, där kollektiva lösningar är fördelaktiga för att det öppnar nya möjligheter till livskvalitet. På det sättet skapas komplement eller alternativ till den offentliga sektorns utbud och marknadens tjänster och varuutbud. Historisk har ansvaret för olika sociala tjänster vandrat mellan dessa huvudmän.

Föreningarna erbjuder en mängd välfärdskomponenter som till exempel sysselsättning (fackorganisationer), boende (boendeorganisationer), konsumtion (konsumentkooperationer) hälsa (patient- och handikapporganisationer) och fritid (föreningar för kultur, idrott, friluftsliv, hobbies). Dessa föreningar bidrar till välfärdsförsörjningen i följande avseenden:

- ◆ de underlättar värderade aktiviteter
- ◆ de erbjuder sociala kontakter, möten med andra människor
- ◆ de ger information: tillgång till unik kunskap
- ◆ de skapar identitet: medlemskapet som symbol för den egna självbilden
- ◆ de skapar samhörighet med en viss grupp, värderingar eller verksamhet
- ◆ de erbjuder en arena för kreativitet: att organisera verksamheten inom organisationen
- ◆ de understödjer sina medlemmars intressen och stärker deras politiska resurser.

Dessutom finns även olika typer av föreningar som tillvaratar vissa särintressen som exempelvis politiska föreningar, intresseföreningar, solidaritetsföreningar, religiösa föreningar och livsstilsföreningar.⁴⁹

⁴⁹ Vogel och Amnå, 2003, s 11

4.3 Folkrörelsernas utveckling

Föreningarnas roll har förändrats och det har skett en förskjutning från folkrörelsetraditionen mot mer familjecentrerade eller rentav individualistiska livsperspektiv. Anledningen kan vara att verksamheter som tidigare utförts inom föreningarna har delvis övergått till offentliga sektorn och det frivilliga arbetet har i viss mån övertagits av anställd professionell personal. Men det finns även fler orsaker som lyfts upp, sysselsättningsutvecklingen och ökade utbildningskrav minskar tidsutrymmet för föreningslivet, och det ökade mediautbudet ökar konkurrensen om tiden. Forskaren Robert D. Putman har skrivit flera böcker om det sociala kapitalets fördelar, men har i en av sina böcker "Att bowla ensam" beskrivit försvagningen i föreningsaktiviteterna hos medborgarna. Den svenska modellen med starka folkrörelser med mängder av studiecirkel och stora offentliga anslag till nykterhets-, ungdoms-, idrotts- och religiösa föreningar ligger fortfarande i toppen i de internationella mätningarna. Om det är den skandinaviska välfärdsstatens modell med kombinationen av en stor offentlig sektor och en betydande och viktig föreningssektorns förtjänst diskuteras i Vogels och Amnås rapport. I Sveriges rollfördelningen mellan avlönat och ideellt arbete utgörs det ideella arbetet av 76 %! I USA är siffran endast 50 %. Denna paradox visar att det svenska välfärdsmodellens styrka inte förgör civilsamhället eller föreningslivet utan tvärtom stimulerar den.⁵⁰

Men både Vogel/Amnås rapport och den så kallade *Demokratiutredningen*⁵¹ konstaterar minskade medlemssiffror och aktiviteter bland föreningarna i Sverige. Förändringarna i föreningslivet kan också ses i de finansiella förutsättningarna. De tidigare anslagen från stat och kommun har ersatts eller kompletterats av betalning för specifika tjänster som föreningarna utför. Nedskärningarna i den offentliga sektorn liksom privatiseringen av välfärdstjänster inom framför allt skola, barnomsorg och vård får ofta till följd att produktionen tas över av föreningar. I ökad utsträckning har föreningarna kontrakterats för att mot ersättning utföra vissa tjänster på uppdrag av statliga och kommunala myndigheter. Föreningsbidragen har ersatts av prestationsersättning. Därmed har föreningarnas tidigare fokus på dess aktiviteter tvingats ändra riktning till mer arbete kring finansieringsaktiviteter för att överleva. Föreningslivet har utvecklats "från röst till service".⁵²

⁵⁰ Vogel och Amnås, 2003, s 54-60

⁵¹ En statlig utredning om demokratin, 2001:1

⁵² Vogel och Amnås, 2003, s 20

Den offentliga finansieringen av exempelvis studieförbunden utgör ibland upp till ¾ av totala intäkterna, vilket gör organisationerna beroende av det offentliga, som i sin tur leder till att staten styr verksamheterna genom gemensamma målbeskrivningar och förordningar.⁵³ Demokratin som är folkrörelsernas grund hotas genom offentlig inblandning. Från demokratisynpunkt kan föreningsverksamhetens vara eller inte vara diskuteras. Måste folk agera ”orkestrerad” för att få sin röst hörd eller klarar de sig lika bra genom att agera mera autonomt och självständigt.⁵⁴

En ytterligare orsak till förändringarna inom föreningsverksamheterna kan vara att dagens ungdom växer in i vuxenlivet senare än förut och därför också växer in senare i föreningslivet än på 70- och 80-talet. Med etableringen till vuxenvärlden följer även ett vidgat samhällsansvar (politiska organisationer, solidaritetsrörelser) och breddade föreningsintressen (från idrott till kultur).⁵⁵ Men återväxten har ändå förändrat synen, där föreningsdeltagande är oviktigt och en mer individualistisk hållning utvecklas. Föreningslivet har dessutom blivit mindre politisk till sin karaktär. Samhällsforskaren Manuel Casells menar att samtidens organisationer har förlorat den viktiga rollen att vara identitetsbyggare och i stället övergått till att bara vara intressebärare. Föreningar som gör motstånd mot samhällsutvecklingen har blivit färre och mindre inriktade på politiska diskussioner och värdefrågor och den politiska skolningen avtar. Människorna lägger mer vikt på individuella val och intressen och mindre vikt på tillhörighet.⁵⁶

⁵³ Demokratiutredningen, 2001, s 200

⁵⁴ Vogel och Amnå, 2003, s 20

⁵⁵ Ibid, s 36

⁵⁶ Ibid, s 92-96

5. Sammanfattande diskussion

Jag har i min undersökning konstaterat att ideologiernas välfärdspolitik spelat en stor roll på förändringar hos folkrörelserna.

Idag talas det om ”ideologiernas död” och förklaras med en likriktning i politiken. Fler partier samlas i mitten, i liberalismens fåra. Folkpartiet själv brottas med att följa den vänstra – socialliberala eller den högra – marknadsliberala linjen. Globaliseringens nyliberala vindar blåser in i landet. Man hoppas finna en gemensam global ideologi som är stark mot alla ytterlighetspartier. Men det finns risker med denna likriktning som kan resultera i motsättningar där gamla och nya ideologier möts och får ett uppsving. Dessutom kan västerlandets globalisering uppfattas som imperialistiskt av den fattiga världen och utmanar vår politiska inriktning genom terroristattacker och våldshandlingar.

Den politiska likriktningen har inverkat på socialdemokraternas välfärdspolitik. Deras tilltro till gruppens, kollektivets och statens förmåga att lösa politiska och ekonomiska problem har börjat överges. De nationella trygghetssystem har offrats för ekonomiska åtstramningar och inflationsbekämpning enligt Europeiska Unionens strategi. De har fallit för den nyliberala kritiken av en överdriven social utjämning och reaktionerna mot för höga skatter.

I Sverige kan man se en trend med minskade anslag till bland annat ideella rörelser. Det är ett led i den fientliga inställning mot intresseorganisationerna som nyliberala idéer har och det har gett utslag. De minskade anslagen har tvingat rörelserna att styra om sitt engagemang till att finansiera föreningens verksamhet istället för att arbeta med de kärnfrågor som föreningen driver. De är strängt upptagna med att överleva och därför har svårt att vinna legitimitet för sitt samhällsuppdrag.

Liberalerna var med när folkrörelserna växte upp under 1800-talet i Sverige och de förenade sig med frikyrko- och nykterhetsrörelserna. Deras ideologi hävdade däremot att den största materiella välfärden uppnås bäst om var och en har sitt eget ansvar för välfärden, och de var misstänksamma mot kollektivet och statsmaktens expansion. De ansåg att den enskildes rätt ska vara i centrum och den hotas genom ett alltför starkt kontrollsamhälle och stat. I Sverige stämmer inte den liberala teorin, när man hävdar att den offensiva offentliga sektorn är orsaken till föreningsverksamhetens nedåtgående utveckling. Vi i Sverige har alltid satsat på

välfärd genom höga skatter och ändå har haft och har i jämförelse med andra länder, en stark föreningssektor. I USA där satsningar på vård, skola och omsorg är liten är även föreningslivet svagt. Jag tror att om medborgare som genom välfärdssatsningar får en god utbildning och därmed goda kunskaper om samhällsfrågor, inspireras också att ingå i gemensamma aktiviteter för att göra samhället ännu bättre. Okunskap är den farligaste faktorn i samhället, de ger ett ojämnt samhälle med passiva medborgare och känslan av utanförskap kan slutligen skapa uppror.

I liberalernas människosyn är individen i centrum och socialismen har den gemensamma klassen, som människan ingår i, i centrum. Att liberalerna vunnit mark kan visa sig i utvecklingen i samhället genom att människorna har en mer individualistisk hållning. Människorna organiserar sig hellre i individuella intressen och går med i livsstilsorienterade kultur- och fritidsaktiviteter än driver något samhällsprojekt. Putman har också pekat på att individualismen som brett ut sig gör att människors behov av samverkan och solidaritet inte tillgodoses. Utan sådant socialt kapital, reduceras demokratin till ett skal utan innehåll, klassklyftor växer och kriminaliteten breder ut sig.

Föreningslivet har blivit mindre politiskt till sin karaktär. De politiska partiernas medlemstal har sjunkit kraftigt. Har föreningar som gör motstånd mot samhällsutvecklingen blivit färre eller har det svårt att rekrytera nya medlemmar? De yngre medborgarna har funnit andra sätt att engagera sig exempelvis i globala rörelser, miljörörelser eller enfrågerörelser. Där kan man fråga sig om de är brister av lyhördhet hos de politiska partierna? Jag tror, och vill hoppas att ungdomarna är politiskt intresserade men får inte gehör för sina intressen hos de politiska institutionerna.

En ytterligare förändring för föreningslivet är att anslagen från stat och kommun har ersatts med betalning för specifika tjänster som föreningarna utför. Exempel på detta är att fler föräldrakooperativ har bildats som driver förskolor och skolor. Är det en tillbakagång för ideella organisationer till att producera tjänster och service som var vanligt före välfärdsstatens genombrott? Kommer kvinnorna att få ta över mer av de sociala tjänsterna genom frivilligt engagemang? Eller är det en ren ekonomisk viljeinriktning att marknadsanpassa även föreningsverksamheterna?

Man kan ana en minskad tilltro hos ungdomarna till demokratin och till de folkvalda politikerna. Kan den höga arbetslösheten vara orsaken känslan av utanförskap?

Jag känner stor ödmjukhet och tacksamhet till alla människor som i alla tider ingått och kämpat i de ideella organisationer för att du och jag ska få ett bättre samhälle. De har inte engagerat sig för makt eller rikedom utan de har tagit sitt ansvar och varit övertygade om att deras engagemang leder till ett mer jämlikt, friskare och välfungerat samhälle.

Från de tidigare folkrörelsernas tid, trots fattigdom och misär, kämpade frikyrko-nykterhets- och arbetarrörelsernas medlemmar för goda idéer, till dagens miljövänners kamp om ett hållbart framtida samhälle. De bevisar ett osjälviskt och solidariskt arbete som gynnar oss alla, även de som ser kollektiva rörelser som ett hot.

Litteraturlista

- Bäck, Mats-Möller, Tommy, 2001. *Partier och organisationer*. Stockholm. Norstedts Juridik.
- Den gränslösa välfärdsstaten, 2003. Stockholm Agora.
- En uthållig demokrati! - Politik för folkstyrelse på 2000-talet. SOU 2000:1.*
- För frihet och rättvisa, Liberalismen i Sverige 1902-1982. 1982. Folk och samhälle.
- Hedengren, Uriel, 2004. *Politiska idéer –drömmen om det perfekta samhället*. Stockholm.
- Natur och kultur.
- Johansson, Hilding, 1980. *Folkrörelserna i Sverige*. Stockholm. Sober Förlags AB.
- Larsson, Reidar, 1997. *Politiska ideologier i vår tid*. Studentlitteratur. Lund.
- Lindberg, Ingemar, 1999. *Välfärdens idéer*. Stockholm. Atlas.
- Lundkvist, Sven, 1977. *Folkrörelserna i det svenska samhället 1850-1920*. Stockholm. Sober Förlags AB.
- Malnes, Raino-Midgaard, Knut, 2006. *De politiska idéernas historia*. Studentlitteratur. Lund.
- Nationalencyklopedin, 1995. Höganäs. Bokförlagen Bra böcker AB.
- Pettersson, Olof, 1999. *Svensk politik*. Stockholm. Norstedts juridik.
- Pettersson, Olof, 1996, "Where have all the members gone?", *Svenska Dagbladet*, 17 september 1994.
- Putman, Robert D, 1993. *Den fungerande demokratin- Meborgarandans rötter i Italien*. Stockholm. SNS Förlag.
- Svensk socialpolitik*, 1999. Lund: Studentlitteratur.
- Thurén, Torsten, 2004. *Ideologi och politik*. Stockholm. Liber AB.
- Vogel, Joachim- Amnå, Erik-Munck- Ingrid- Häll, Lars, 2003. "Föreningslivet i Sverige- Välfärd, Socialt kapital, Demokratiskola". Statistiska centralbyrån.